

**ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ
ЗРОСТАННЯ**

Інституційні детермінанти економічного розвитку є одним із ключових напрямів сучасної економічної науки, оскільки саме якість інститутів визначає здатність держав забезпечувати довгострокове економічне зростання, інноваційний розвиток та макроекономічну стабільність. У ХХІ столітті глобальні трансформації, цифровізація, геополітична нестабільність та зміна структури світових ринків посилили увагу до проблематики ефективності економічних моделей розвитку. Традиційні фактори зростання, зокрема природні ресурси, капітал і трудовий потенціал, уже не забезпечують стійкої конкурентоспроможності без належного інституційного середовища. Саме тому питання взаємозв'язку між інституційними характеристиками держави та результативністю економічних моделей набуває особливої актуальності.

Сучасна економічна теорія трактує інститути як сукупність формальних і неформальних правил, які визначають поведінку економічних агентів та впливають на ефективність функціонування економічної системи. До формальних інститутів належать законодавство, система державного управління, механізми захисту прав власності, податкова політика та фінансове регулювання. Неформальні інститути охоплюють рівень довіри в суспільстві, ділову культуру, традиції підприємництва та соціальні норми. Сукупність цих елементів формує інституційне середовище, яке або стимулює економічний розвиток, або стримує його.

Порівняльний аналіз сучасних економічних моделей свідчить, що країни з високим рівнем інституційної якості демонструють вищі темпи економічного розвитку та кращу адаптивність до глобальних криз. Зокрема, скандинавська модель економіки характеризується поєднанням ринкових механізмів із високим рівнем соціального захисту, прозорістю державного управління та ефективними механізмами перерозподілу доходів. Така модель забезпечує стабільне економічне зростання, низький рівень корупції та високий рівень людського капіталу. Водночас англосаксонська модель, орієнтована на лібералізацію ринків, мінімізацію державного втручання та розвиток підприємницької ініціативи, сприяє активізації інноваційної діяльності та залученню інвестицій.

Особливий науковий інтерес становить азійська модель економічного розвитку, яка поєднує активну роль держави з ринковими

інструментами стимулювання економіки. Досвід Південної Кореї, Сінгапуру та Китаю демонструє, що стратегічне державне планування, підтримка промислових кластерів, інвестиції в освіту та технології здатні забезпечити швидке економічне зростання навіть за обмеженості природних ресурсів. Важливим чинником успіху цих країн стала інституційна спроможність держави реалізовувати довгострокові стратегії розвитку та забезпечувати ефективну координацію між державним і приватним секторами.

Разом із тим економічні моделі країн із перехідною економікою демонструють значну залежність від якості інституційних реформ. Недостатній рівень правового захисту, високий рівень корупції, нестабільність регуляторної політики та низька ефективність державного управління суттєво стримують економічний розвиток і знижують інвестиційну привабливість. Для таких країн характерною є ситуація, коли формально запроваджені ринкові механізми не забезпечують очікуваних результатів через слабкість інституційного середовища. Це свідчить про те, що ефективність економічної моделі визначається не лише її структурою, а й здатністю інститутів забезпечувати реалізацію економічної політики.

У сучасних умовах важливого значення набуває інституційна підтримка інноваційного розвитку. Формування економіки знань потребує створення ефективної системи взаємодії між державою, бізнесом та науковим сектором. Інституційні механізми стимулювання інновацій включають податкові пільги для технологічних компаній, підтримку стартапів, розвиток венчурного фінансування та захист інтелектуальної власності. Країни, які забезпечують високий рівень інституційної підтримки інновацій, демонструють вищу продуктивність праці, конкурентоспроможність та стійкість до зовнішніх економічних шоків.

Окремої уваги заслуговує проблема взаємозв'язку між інституційною довірою та економічним розвитком. Високий рівень суспільної довіри сприяє зниженню трансакційних витрат, підвищує ефективність економічних взаємодій та стимулює інвестиційну активність. Натомість недовіра до державних інститутів формує тінізацію економіки, посилює ризики ухилення від оподаткування та знижує ефективність економічної політики. У цьому контексті особливої актуальності набуває необхідність підвищення прозорості державного управління та забезпечення верховенства права.

Для України проблема інституційних детермінант економічного розвитку є надзвичайно актуальною в умовах трансформації економіки та інтеграції до європейського економічного простору. Ефективність реалізації економічних реформ значною мірою залежить від якості державних інститутів, рівня боротьби з корупцією та здатності забезпечити стабільність економічного середовища. Важливим завданням є формування такої

економічної моделі, яка поєднуватиме ринкову ефективність, соціальну орієнтованість та інноваційний характер розвитку.

Результати дослідження підтверджують, що інституційні фактори є визначальними детермінантами економічного розвитку сучасних держав. Порівняльний аналіз економічних моделей свідчить про те, що довгострокове економічне зростання забезпечується не лише ресурсним потенціалом країни, а насамперед ефективністю інституційного середовища. Саме якісні інститути створюють передумови для інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки та забезпечення макроекономічної стабільності. У сучасних умовах глобальної конкуренції ключовим напрямом економічної політики держав має стати вдосконалення інституційних механізмів управління, здатних забезпечити адаптивність економічної системи до нових викликів світового розвитку.

Водночас у сучасній світовій економіці дедалі більшого значення набуває здатність держав формувати гнучкі інституційні механізми реагування на кризові явища та глобальні виклики. Пандемія COVID-19, енергетичні кризи, військові конфлікти та трансформація міжнародних логістичних ланцюгів продемонстрували, що економічна стійкість держави залежить не лише від рівня розвитку виробництва чи фінансового сектору, а й від ефективності інституційної координації. Саме інститути забезпечують швидкість ухвалення управлінських рішень, рівень довіри до економічної політики та здатність економіки адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Важливою умовою успішного розвитку стає також формування цифрових інститутів, які сприяють розвитку електронного урядування, прозорості державних послуг та підвищенню ефективності взаємодії між державою і бізнесом. Для України особливого значення набуває необхідність модернізації інституційної системи відповідно до європейських стандартів, що створить передумови для підвищення інвестиційної привабливості, розвитку підприємництва та забезпечення довгострокового економічного зростання.

У контексті сучасних трансформаційних процесів особливої актуальності набуває формування інноваційно орієнтованої моделі розвитку, здатної забезпечити ефективне використання внутрішнього потенціалу територій. При активному впровадженні цифрових технологій, сучасних механізмів управління та інноваційних інструментів підтримки підприємництва має місце прояву значно вищого рівня економічної стійкості та конкурентоспроможності. Важливим напрямом розвитку є також інтеграція регіональних економічних систем у міжнародний економічний простір, що сприяє залученню іноземних інвестицій, розвитку експортного потенціалу та модернізації виробничої інфраструктури.